

Συντακτική Επιτροπή

Ντίνα Βαΐου, ΕΜΠ
Παύλος Δελλαδέτσιμας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Μαρία Μαντουβάου, ΕΜΠ
Μύρων Μυρίδης, ΑΠΘ
Νίκος Παπαμίχος, ΑΠΘ
Βίλμα Χαστάογλου, ΑΠΘ

Υπεύθυνος Συντακτικής Επιτροπής

Κωστής Χατζημιχάλης,
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, τηλ. 9549144
hadjimichalis@hua.gr

Σύμβουλοι Συντακτικής Επιτροπής

Χρ. Αργιαντώνη (ΚΝΕ/ΕΙΕ), Ε. Ανδρικοπούλου (ΑΠΘ), Α. Γερόλυμπου (ΑΠΘ), Β. Γκιζελή (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), Π. Ζέικου (Οργανισμός Θεσσαλονίκης), Ε. Ηλιοπούλου (Οργανισμός Αθήνας), Ι. Καρνάβου (ΑΠΘ), Μπ. Κασίμης (Παν. Πατρών), Χρ. Κουλούρη (ΔΠΘ), Α. Κωνσταντακοπούλου (Παν. Ιωαννίνων), Λ. Λαμπριανίδης (Παν. Μακεδονίας), Λ. Λουλούδης (Γεωπονικό Παν.), Θ. Μαλούτας (Παν. Θεσσαλίας), Χ. Μαρουσιάν (Παν. Αθηνών), Ν. Μπεόπουλος (Γεωπονικό Παν.), Ηλ. Μπεριάτος (Παν. Θεσσαλίας/ΥΠΕΧΩΔΕ), Κ. Παυλόπουλος (Χαροκόπειο Παν.), Ι. Σακέλης (Πάντειο Παν.), Γ. Σταθάκης (Παν. Κρήτης), Θ. Τερκενλή (Παν. Αιγαίου), Α. Τρούμπης (Παν. Αιγαίου), Μπ. Φιλιππακοπούλου (ΕΜΠ).

M. Bruneau (CNRS/Univ. de Bordeaux III), M.D. Garcia-Ramon (Univ. Autònoma de Barcelona), R. Hudson (Univ. of Durham), V. Plum (Univ. of Roskilde), R. van der Vaart (Univ. of Utrecht).

Διεύθυνση για την αποστολή συνεργασιών και βιβλίων για κρίση:

Περιοδικό ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο,

Ελ. Βενιζέλου 70, Καλλιθέα 176 71, τηλ.: 95 49 176, 95 49 144, fax: 95 14 759, e-mail: geographies@hua.gr.

Οδηγίες για τις συνεργασίες βλ. τελευταία σελίδα.

Παραγωγή, διάθεση, διαφημίσεις και συνδρομές:

ΕΞΑΝΤΑΣ Εκδοτική ΑΕ, Διδότου 57, 106 81 Αθήνα, τηλ.: 38 22 064, fax: 38 13 065

e-mail: exandas@otenet.gr.

ISSN: 1109-186X

Η Συντακτική Επιτροπή ευχαριστεί τις Προιτανικές Αρχές του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου για τη φιλοξενία των ΓΕΩΓΡΑΦΙΩΝ στους χώρους του πανεπιστημίου.

3 Σημείωμα της συντακτικής επιτροπής

Γ Ε Ω Π Ι Κ Α Ι Ρ Ο Τ Η Τ Ε Σ

5 **Ελένη Πορτάλιου**
Άγρια ανάπτυξη και συνταγματική
αναθεώρηση

7 **Αντώνης Μανιτάκης**
Η αναθεώρηση του άρθρου 24Σ:
η υπαναχώρηση ωφέλησε διπλά

Σ Υ Ν Ε Ν Τ Ε Υ Ξ Ε Ι Σ

9 Συνέντευξη της Doreen Massey
στην Ντίνα Βαΐου

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ο Ν Ι Κ Α Α Ρ Θ Ρ Α

11 **Edward Soja**
Σε διαφορετικούς χώρους: τι είναι ριζικά νέο
στη νέα πολιτισμική πολιτική

25 **Θεανώ Τερκενλή**
Η θέση των γεωγραφιών της καθημερινής
ζωής στην παραγωγή, αναπαραγωγή και
πρακτική της πολιτισμικής διαφοράς σε έναν
παγκοσμιομένο κόσμο

43 **Gabriella Paolucci**
Ο συνεχής κύκλος της κατανάλωσης στην
πόλη: προς ένα νέο ορισμό της εξουσίας
πάνω στο χρόνο;

56 **Ευάγγελος Λιβιεράτος**
Σχόλια περί την χαρτογραφία, τους χάρτες
και τις ελληνικές τους «περιπλοκές»

73 **Χ. Μαρουσιάν, Κ. Παυλόπουλος,
Κ. Γάκη-Παπαναστασίου, Α. Ζαμάνη**
Οι επιπτώσεις από την αναμενόμενη άνοδο
της θαλάσσιας στάθμης στις χαμηλές
παράκτιες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας
κατά τον επόμενο αιώνα

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ο Ν Ι Κ Ε Σ Σ Υ Ν Α Ν Τ Η Σ Ε Ι Σ
Κ Α Ι Α Ν Τ Ι Π Α Ρ Α Θ Ε Σ Ε Ι Σ

83 **Μύρων Μυρίδης**
Εικόνες από ένα συνέδριο.
Το 18ο Διεθνές Συνέδριο της Ιστορίας της
Χαρτογραφίας

88 **Αθηνά Ζαμάνη, Κοσμάς Παυλόπουλος**
Το 5ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο

91 **Ρούλη Λυκογιάννη**
Σεμινάρια του Αιγαίου:
Πάρος - Αύγουστος 1999. «Προς μια
ριζοσπαστική ατζέντα για τις ευρωπαϊκές
πόλεις και περιφέρειες»

95 **Κωστής Χατζημιχάλης**
Το νέο Τμήμα Γεωγραφίας στο
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Π Α Ρ Ο Υ Σ Ι Α Σ Ε Ι Σ Ε Ρ Ε Υ Ν Η Τ Ι Κ Ω Ν
Ε Ρ Γ Α Σ Ι Ω Ν Κ Α Ι Δ Ι Α Τ Ρ Ι Β Ω Ν

97 **Γιώργος Πατρίκιος, Χρήστος Χαλκιάς**
Ερευνητικό πρόγραμμα «Artemis».
Σχεδιασμός και αξιολόγηση οικιστικών
προτύπων που κρίνονται κατάλληλα για τη
βιώσιμη ανάπτυξη φθινουσών αγροτικών
περιοχών στη μεσογειακή ζώνη

103 **Μ. Δανδουλάκη, Ι. Παρχαρίδης**
Κατευθύνσεις για την αναβάθμιση του
αντσεισμικού σχεδιασμού έκτακτης
ανάγκης στην πόλη της Πάτρας:
οργανωτικές και πολεοδομικές διαστάσεις

109 **Κ. Περισσοράτης, Π. Ζαχαράκη**
Υδρίτες: μια νέα μελλοντική πηγή
ενέργειας ή μια ουτοπία;

113 **Χριστίνα Αγριαντώνη**
Ερευνητικό πρόγραμμα
«Mégaroles Méditerranéennes»

120 **Μανώλης Πατηνιώτης**
Βιβλία γεωγραφίας στον ελλαδικό χώρο
κατά την προεπαναστατική περίοδο

127 **Μαρία Μαντουβάλου, Άννα Σαρηγιάννη**
Ανάπλαση περιοχής «Γκάζι-Κεραμικός»
με εισαγωγή ήπιων μορφών ενέργειας

Τ Ο Β Η Μ Α Τ Ω Ν Φ Ο Ι Τ Η Τ Ω Ν

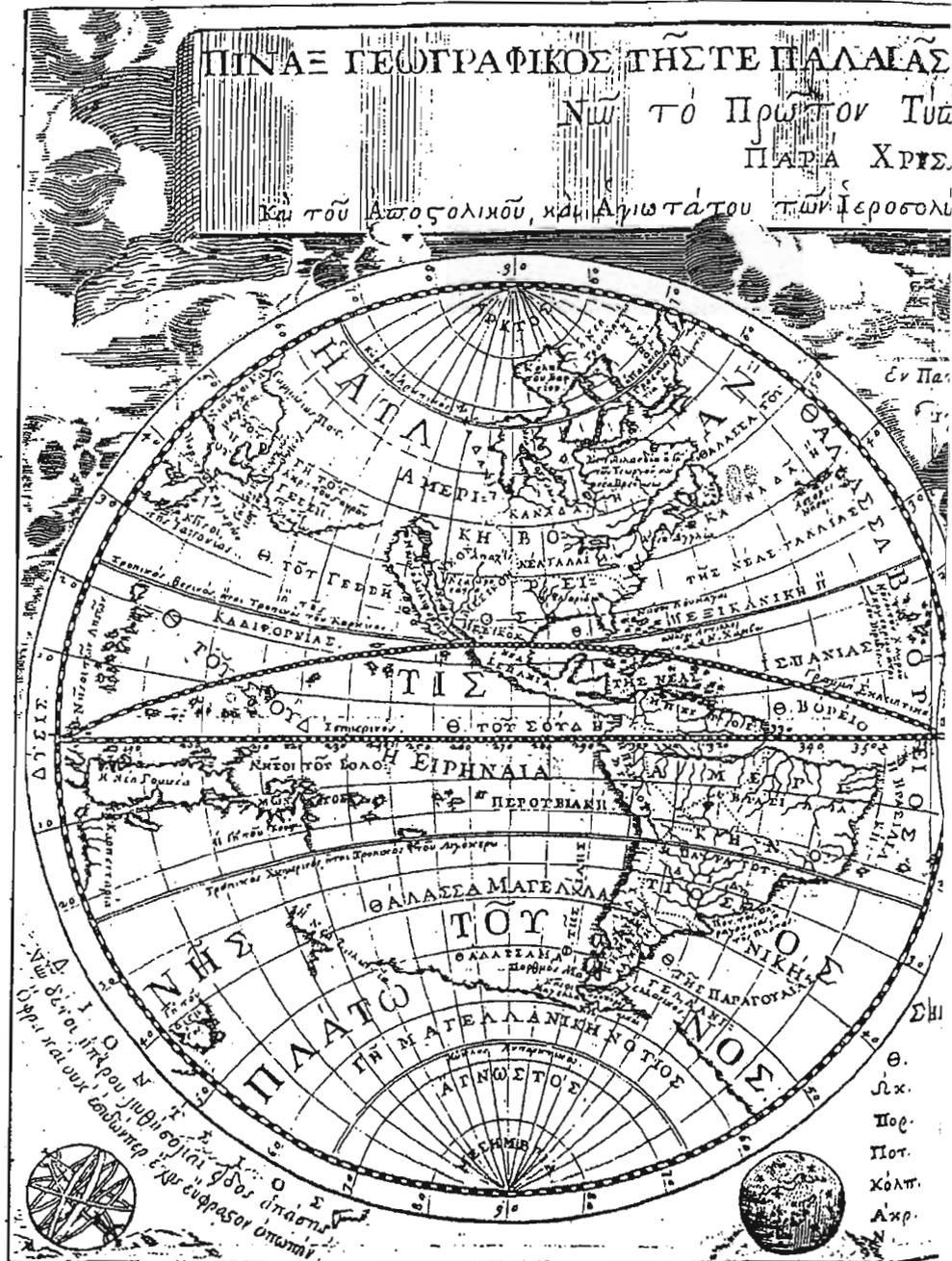
130 Σύλλογος Φοιτητών Τμήματος
Γεωγραφίας Πανεπιστημίου Αιγαίου

132 Β Ι Β Λ Ι Ο Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Ε Σ

ΒΙΒΛΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ.
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη
Φιλοσοφικών και
Επιστημονικών Βιβλίων
και Χειρογράφων
1600-1821

Μανώλης Πατηνιώτης*

* Υποψήφιος Διδάκτωρ ΜΙΘΕ, ερευνητής Εργαστηρίου Ηλεκτρονικής Διαχείρισης Ιστορικών Αρχείων, Πανεπιστήμιο Αθηνών, e-mail: mpatinio@cc.ua.gr.

Η ψηφιακή βιβλιοθήκη *Ελληνομνημών* είναι ένα έργο που ξεκίνησε για να καλύψει τις ανάγκες των ιστορικών της επιστήμης, οι οποίοι ασχολούνται με τον ελληνικό 17ο και 18ο αιώνα. Στην πορεία εξελίχθηκε σε μια συλλογή πηγών που αφορούν σε μεγάλο μέρος της πνευματικής δραστηριότητας των ελληνοφώνων πληθυσμών στη διάρκεια αυτών των δύο αιώνων. Η ομάδα των ερευνητών βρέθηκε μπροστά σε έναν τεράστιο όγκο τεκμηρίων που κατοπτρίζουν τις πνευματικές διεργασίες, οι οποίες έλαβαν χώρα στον προεπαναστατικό ελλαδικό χώρο, αλλά και σε ένα σύνολο παραναγνώσεων και ιδεοληπτικών ερμηνειών από τους συγχρόνους μας, που αφορούν στην ιστορία των ιδεών της ίδιας περιόδου. Μιλάμε, προφανώς, για ένα τμήμα της περιόδου που είναι γνωστή ως «τουρκοκρατία». Η παιδεία όλα αυτά τα χρόνια εξαπλωνόταν, κατά πολλούς, στη μυστική λειτουργία των «κρυφών σχολειών», που ήταν διεσπαρμένα στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο. Τι πνευματική δραστηριότητα μπορούσε να αναπτυχθεί λοιπόν σ' ένα τέτοιο κλίμα; Είναι δυνατό σε έναν εξαθλιωμένο, βασανισμένο, σκλαβωμένο πληθυσμό να ανθούν τα γράμματα και ο φιλοσοφικός στοχασμός; Είναι δυνατό, την ίδια ώρα που ο παπάς δίδασκε κρυφά τα κολλυβογράμματα σ' ένα τσούρμο παιδιών, να γράφονται βιβλία για τις επιστήμες και τα μαθηματικά;

Σημαντικοί Έλληνες ιστορικοί του τέλους του 19ου αιώνα, ωστόσο, όπως ο Μανουήλ Γεδεών, ο Κωνσταντίνος Σάθας και ο Ματθαίος Παράνικας, όχι μόνο δεν ασπάζονται αυτές τις επιφυλάξεις, αλλά α-

φιέρωσαν το έργο τους στη μελέτη της «πνευματικής κίνησης του γένους». Λίγα χρόνια αργότερα η γενιά των ιστορικών, που ξεκίνησε με τον Κωνσταντίνο Δημαρά και συνεχίστηκε με τον Άλκη Αγγέλου, την Αικατερίνη Κουμαριανού, τον Φίλιππο Ηλιού κ.ά., μας αποκάλυψε έναν κόσμο ζωντανό, δημιουργικό, ανήσυχο, όπου οι πνευματικές αναζητήσεις αντανακλούσαν ποικίλες κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες. Όπως έδειξε ο Άλκης Αγγέλου, το «κρυφό σχολειό» και η συνοδευτική ιδεολογία δεν είναι τίποτα άλλο παρά κατασκευάσματα του όψιμου 19ου αιώνα και καμία σχέση δεν έχουν με την ιστορική πραγματικότητα. Η ελληνόφωνη εκπαίδευση όχι μόνο ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στο βαλκανικό χώρο κατά το 17ο και το 18ο αιώνα, αλλά έπαιξε και καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης των διάφορων ορθόδοξων πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Σ' αυτό το πλαίσιο, η μελέτη της φιλοσοφίας και των επιστημών αποκτά ξεχωριστό ενδιαφέρον, δεδομένου ότι βρίσκεται, αναγκαστικά, σε συνάφεια με όλο το εύρος των διεργασιών που καθόρισαν την κοινωνική και πνευματική φυσιολογία της περιόδου. Βασική επιδίωξη του προγράμματος *Ελληνομνήμων* είναι η δημιουργία ενός corpus πηγών που θα επιτρέψουν στον ερευνητή να αποκτήσει πρόσβαση σε όλα τα επιστημονικά έργα –έντυπα και χειρόγραφα– τα οποία γράφθηκαν στην ελληνική γλώσσα από το 1600 μέχρι το 1832. Τα έργα αυτά βρίσκονται σήμερα διασκορπισμένα σε διάφορες βιβλιοθήκες και ιδιωτι-

κές συλλογές της Ελλάδας και του εξωτερικού. Σε πολλές από αυτές τις συλλογές, οι συνθήκες φύλαξής τους είναι ακατάλληλες ή πλημμελείς, με αποτέλεσμα τα χειρόγραφα, κυρίως, να κινδυνεύουν να χαθούν ή να υφίστανται σοβαρές φθορές, που μπορεί να οδηγήσουν ακόμα και στην ολοκληρωτική καταστροφή τους. Ο εντοπισμός τους και η αποτύπωση του περιεχομένου τους πρώτα σε φωτο-

γραφική και, στη συνέχεια, σε ψηφιακή μορφή αποτελεί την πρώτη απαραίτητη και ουσιαστική ενέργεια για τη διάσωσή τους. Η δημιουργία όμως μιας ψηφιακής βιβλιοθήκης που θα περιέχει και θα διαχειρίζεται με ηλεκτρονικές μεθόδους το σύνολο της φιλοσοφικής και επιστημονικής γραμματείας του 17ου και 18ου αιώνα δεν συμβάλλει μόνο στη διάσωση του υλικού αυτού, αλλά και στην αναβάθμιση της έρευνας και

της μελέτης της συγκεκριμένης περιόδου. Η πρόσβαση των ερευνητών και των σπουδαστών στις συγκεκριμένες ιστορικές πηγές, η οποία μέχρι σήμερα ήταν εξαιρετικά δυσχερής και δαπανηρή, επειδή απαιτούσε περιπλοκές γραφειοκρατικές διαδικασίες, σημαντικές μετακινήσεις και εργασία για τον εντοπισμό τους, καθίσταται πλέον εξαιρετικά απλή.

Το Πρόγραμμα *Ελληνομνήμων* σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε στο *Εργαστήριο Ηλεκτρονικής Διαχείρισης Ιστορικών Αρχείων* του Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης (ΜΙΘΕ) του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σκοπός του εργαστηρίου είναι η ενίσχυση της έρευνας και της εκπαίδευσης μέσω της εφαρμογής σύγχρονων τεχνολογιών στη φωτογραφική αναπαραγωγή, ψηφιοποίηση, καταλογογράφηση, αρχειοθέτηση και διανομή σε ψηφιακή μορφή ιστορικών αρχείων και βιβλιοθηκών. Για την υλοποίηση αυτού του στόχου απαιτούνται, μεταξύ άλλων, γνώσεις ιστορικές, φιλολογικές, παλαιογραφικές και βιβλιοθηκονομικές, αλλά και γνώσεις πληροφορικής, κυρίως σε θέματα βάσεων δεδομένων, ψηφιακής επεξεργασίας εικόνων και δικτύων. Ο επιτυχής και παραγωγικός αυτός συνδυασμός γνώσεων καθίσταται δυνατός χάρις στη συνύπαρξη και τη συνεργασία ερευνητών διαφόρων ειδικοτήτων από διαφορετικά ιδρύματα στο πλαίσιο του Εργαστηρίου. Εξάλλου, η συνεργασία του *Εργαστηρίου Ηλεκτρονικής Διαχείρισης Ιστορικών Αρχείων* με συναφή επιστημονικά ιδρύματα και βιβλιοθήκες διευκολύ-

νει τον εντοπισμό και τη μικροφωτογράφιση σημαντικών τεκμηρίων της υπό μελέτη περιόδου και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την περαιτέρω ερευνητική τους αξιοποίηση.

Τα έργα μικροφωτογραφίζονται και στη συνέχεια ψηφιοποιούνται σελίδα-σελίδα με τη βοήθεια ειδικών microfilm scanners. Κατόπιν ειδικευμένοι ερευνητές του Εργαστηρίου αναλαμβάνουν την ηλεκτρονική επεξεργασία των ψηφιακών αναπαραγωγών και, αξιοποιώντας τις δυνατότητες που προσφέρουν οι τεχνικές επεξεργασίας ψηφιακής εικόνας, αποκαθιστούν τα παλαιότερα από τα σημάδια τα οποία έχουν αφήσει οι φθορές του χρόνου, οι οργανικές και ανόργανες αλλοιώσεις και η οξείδωση των υλικών. Το τελικό προϊόν του προγράμματος είναι μια σειρά από cd-rom, τα οποία περιέχουν τα έργα στην πρωτότυπη αποκατεστημένη μορφή τους, καθώς και το λογισμικό που απαιτείται για την ευχερή πλοήγηση στο περιεχόμενό τους.

Μέχρι στιγμής έχει ολοκληρωθεί η πρώτη φάση του προγράμματος, η οποία περιλαμβάνει 53.000 ψηφιοποιημένες σελίδες που αντιστοιχούν στο σύνολο σχεδόν των εντύπων έργων που δημοσιεύτηκαν το διάστημα από 1600 μέχρι 1832. Τα βιβλία είναι ταξινομημένα κατά συγγραφέα, τόπο και χρονολογία έκδοσης. Εμφανίζονται στην οθόνη του υπολογιστή με τον πρωτότυπο πίνακα περιεχομένων τους και η κατάταξη των κεφαλαίων ακολουθεί πιστά την κατάταξη του πρωτοτύπου. Τούτο διευκολύνει τη θεματική αναζήτηση και το γρήγορο εντοπισμό των κεφαλαίων ή εννοιών που μπορεί να ενδιαφέρουν έναν ερευνητή. Η πλοήγηση στο περιεχόμενο των έργων γίνεται με εξαιρετικά απλό τρόπο, ενώ η φυλλομέτρηση και η μετάβα-

ση από το ένα έργο στο άλλο αποτελεί πιστή προσομοίωση των ενεργειών στις οποίες προβαίνει ο αναγνώστης σε οποιαδήποτε συμβατική βιβλιοθήκη. Έτσι, χωρίς να απαιτούνται ειδικές γνώσεις, ο χρήστης εργάζεται σε ένα οικείο περιβάλλον όπου όμως, πέραν των συμβατικών μεθόδων, του δίνεται η δυνατότητα να εκμεταλλευτεί και όλα τα πλεονεκτήματα μιας ψηφιακής βιβλιοθήκης. Έχει, λόγω χάριν, τη δυνατότητα να ορίσει ταχύτατα την περιοχή του θεματικού του ενδιαφέροντος και μάλιστα με τρόπο που να μπορεί να επανέρχεται σ' αυτή κάθε επόμενη φορά που θα χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες της ψηφιακής βιβλιοθήκης. Επίσης, έχει τη δυνατότητα να καταγράφει τα αποτελέσματα της μελέτης του κατά τη διάρκεια της αναζήτησής του και να τα λαμβάνει με μορφή ηλεκτρονικού αρχείου μετά το πέρας της εργασίας του. Η εκτύπωση αποσπασμάτων ή και ολόκληρων έργων σε κοινούς εκτυπωτές αποτελεί μία ακόμη δυνατότητα που παρέχει το λογισμικό πλοήγησης, η οποία απαλλάσσει τον ερευνητή από τον κόπο που απαιτείται για τον εντοπισμό του πρωτότυπου έργου, αλλά και το ίδιο το σύγγραμμα από την ταλαιπωρία της φωτοτυπικής αναπαραγωγής.

Η δεύτερη φάση του προγράμματος *Ελληνομνήμων* αφορά στο σύνολο των επιστημονικών και φιλοσοφικών χειρογράφων που γράφτηκαν στην ελληνική γλώσσα την ίδια περίοδο. Η υπόθεση των χειρογράφων παρουσιάζει σημαντικές ιδιομορφίες σε σχέση με τα έντυπα. Τα χειρόγραφα είναι πολύ περισσότερα (είναι βέβαιο ότι ξεπερνούν τις 500.000 σελίδες) και περισσότερο διεσπαρμένα από τα έντυπα. Επίσης είναι πάντοτε μοναδικά αντίτυπα, αφού τα αντίγραφα του ίδιου έργου ποτέ δεν είναι ταυτόσημα. Τα

προηγούμενα τρία χρόνια διενεργήθηκε διεξοδική έρευνα σε μεγάλο αριθμό βιβλιοθηκών, με στόχο την πλήρη καταγραφή των σωζόμενων επιστημονικών και φιλοσοφικών χειρογράφων. Βάσει αυτού του καταλόγου γίνεται η αξιολόγηση και η επιλογή των χειρογράφων, τα οποία στη συνέχεια θα φωτογραφηθούν για να εισαχθούν στην ψηφιακή βιβλιοθήκη. Κι ο ίδιος ο κατάλογος όμως που προέκυψε από την έρευνα αποτελεί ένα σημαντικό προϊόν του προγράμματος. Τα δεδομένα καταχωρίστηκαν σε κατάλληλα διαμορφωμένη βάση δεδομένων, κατά τρόπον ώστε να είναι δυνατή η ανάκτησή τους με τη χρήση ποικίλων κριτηρίων (συγγραφέας, θέμα, χρονολογία και τόπος συγγραφής, βιβλιοθήκη όπου φυλάσσονται κ.λπ.). Έτσι, εάν, για παράδειγμα, ο ερευνητής αναζητά μια ορισμένη κατηγορία χειρογράφων, που γράφτηκαν στη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, δεν θα χρειαστεί να αποδελτιώσει τους καταλόγους όλων των βιβλιοθηκών οι οποίες περιέχουν ελληνικά χειρόγραφα. Μια απλή αναζήτηση στη *Βάση Δεδομένων Ελληνικών Επιστημονικών και Φιλοσοφικών Χειρογράφων* μπορεί να του προσφέρει όλες τις πληροφορίες που ζητά.

Ένα από τα πεδία στο οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο η ψηφιακή βιβλιοθήκη *Ελληνομνήμων* όσο και η *Βάση Δεδομένων Ελληνικών Επιστημονικών και Φιλοσοφικών Χειρογράφων* είναι αναμφίβολα η διδασκαλία και η έρευνα γύρω από την ιστορία της γεωγραφίας. Η γεωγραφία και οι συναφείς τότε εμπορικές σπουδές, εξάλλου, ήταν από τους τομείς που γνώρισαν πολύ μεγάλη ανάπτυξη στην ελληνόφωνη παιδεία του 17ου και κυρίως του 18ου αιώνα. Επί συνόλου 214 τόμων, η ψηφιακή βιβλιοθήκη *Ελληνομνή-*

Εξώφυλλα βιβλίων Γεωγραφίας
από τη συλλογή του Ελληνομνήμονα.

μων περιλαμβάνει περί τους 60 τόμους με γεωγραφικό περιεχόμενο. Πολλά μαθηματικά και φυσιογνωστικά έργα, επίσης, περιλαμβάνουν εκτενή κεφάλαια με συναφή ύλη. Λόγω μιας πολύ διαδεδομένης προκατάληψης που ταυτίζει το επιστημονικό και φιλοσοφικό έργο των ελληνόφωνων λογίων της περιόδου με μέτριας ποιότητας εκλαϊκεύσεις, τα περισσότερα από αυτά τα κείμενα δεν έχουν τύχει της προσοχής των μελετητών. Η εμπειρία των ερευνητών του προγράμματος *Ελληνομνήμων*, ωστόσο, είναι διαφορετική. Η προσεκτική μελέτη αυτών των έργων έχει να μας αποκαλύψει ακόμα πολλά για τον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν οι άνθρωποι τον κόσμο και τον εαυτό τους, καθώς και για τις κοινωνικές και ιδεολογικές ζυμώσεις της περιόδου. Και, φυσικά, να φέρει στο φως ένα μέχρι σήμερα άγνωστο κεφάλαιο της ιστορίας της γεωγραφι-

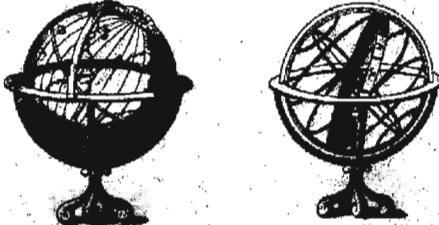
κής σκέψης στο νεότερο ελλαδικό χώρο.

Τα έργα που παρατίθενται στη συνέχεια δεν εξαντλούν τη γεωγραφική ύλη της ψηφιακής βιβλιοθήκης *Ελληνομνήμων*, είναι όμως όλα όσα αναφέρονται αποκλειστικά ή κυρίως στη γεωγραφία. Τα περισσότερα εκδόθηκαν στη διάρκεια του 18ου αιώνα ή στις αρχές του 19ου από γνωστούς λογίους της περιόδου ή από ανθρώπους του εμπορίου και της ναυτιλίας. Για την εκτύπωσή τους προτιμήθηκαν, κατά κύριο λόγο, τα γνωστά εκδοτικά κέντρα της εποχής, η Βενετία και η Βιέννη, δεν λείπουν όμως και έργα που τυπώθηκαν στη Λειψία, το Ιάσιο, τη Μάλτα και το Παρίσι. Από άποψη περιεχομένου, τα έργα αυτά χωρίζονται, κατ' αρχάς, σε χάρτες και βιβλία. Οι χάρτες τις περισσότερες φορές σχεδιάζονταν αυτοτελώς, αλλά τελικώς τυπώνονταν ως συμπλήρωμα κά-

ποιου βιβλίου. Η θεματική διαίρεση των βιβλίων είναι αρκετά δύσκολη γιατί, όπως συμβαίνει συνήθως σε τέτοιες περιπτώσεις, υπάρχουν αρκετές επικαλύψεις μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών. Ορισμένα έργα είναι αφιερωμένα στη διδασκαλία της μαθηματικής και της περιγραφικής γεωγραφίας. Εκεί εκτίθενται συνήθως και οι διάφορες θεωρίες των «παλαιών» και των «νεοτέρων» για τη δομή του σύμπαντος και ένα σύνολο αστρονομικών γνώσεων που επιτρέπουν την πληρέστερη κατανόηση των μεθόδων προσανατολισμού και διαίρεσης της γήινης σφαίρας. Άλλα έργα αποτελούν μια μίξη ιστορίας και γεωγραφίας, όπου το ενδιαφέρον του συγγραφέα επικεντρώνεται στην περιγραφή διαφόρων περιοχών του αρχαίου κόσμου και των πολιτισμών που άκμασαν σε αυτές. Τέλος, μεγάλος αριθμός έργων είναι αφιερωμένα σε αυτό που

ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ
ΝΟΤΑΡΑ
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ, ΚΑΙ ΑΡΧΙΜΑΝΑΓΓΕΛΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ, ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ
ΤΩΝ ΓΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣ ΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ, ΚΑΙ ΣΦΑΙΡΙΚΑ,
Αΐματα τοῦ Βαλαμπερδίου, ἢ Περιβαλλόντος Κιόβη
ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ ΜΑΤΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ
Τοῦ Ἀριστοκράτου καὶ Ἰψολογίου, Βιολογίας, ἢ Σφαιρῶν Κιόβη Κιόβη
ΓΩΑΝΝΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
Α' ΔΕΒΑΝΔΡΟΥ ΜΑΤΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ
ΑΥΤΕΝΤΟΥ, ΚΑΙ ΣΥΜΕΤΩΝΟΥ ΠΑΤΕΡΟΣ ΟΥΤΥΡΟΒΑΛΙΑΣ,

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ, 1716

ΜΕΛΕΤΙΟΥ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ

Συλλεχθέντα ἐκ διαφόρων Συγγραμμάτων Παλαιῶν καὶ Νέων,
καὶ ἐκ διαφόρων Επιγραφῶν, ἢ ἐκ Λόγων,
καὶ ἐκ τοῦ καλοῦ Διαλεκτοῦ ἐκείνου
χρῆσι μὲν πολλῶν τοῦ
ἡμετέρου Γένους.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΘΕΓΣΑ ΔΕ

Τῷ Εργασίω καὶ Εὐχαριστίω
Κυρίου Κυρίου

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣΑΡΑΦΗ

Ταῦτ' ἔργον ἐκδόθη εἰς τὴν
ἐπιφανῆ ἀγορᾶν.

ΕΝΕΤΗΣΙ ἀφ' αὐτῆς.

Παπῆ Νικολάου Γραμμῆ καὶ Ἰ. Γουαλιῶν.
Con Licentia de' Superiori, e Privilegio.

θα αποκαλούσαμε επίκαιρη γεωγραφική γνώση. Πρόκειται, συνήθως, για έργα που απευθύνονται σε ανθρώπους του εμπορίου και της ναυτιλίας. Περιέχουν πληροφορίες για την πλοήγηση των πλοίων, τους ναυτικούς δρόμους και τα διάφορα λιμάνια, καθώς επίσης περιγραφές των κατοίκων, των συνηθειών και των προϊόντων διαφόρων τόπων. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και έργα στα οποία εκτίθενται πληροφορίες για τα νομίσματα, τα μέτρα και σταθμά και την εμπορική νομοθεσία των χωρών με τις οποίες είχαν συναλλαγές οι ναυτικοί και οι έμποροι της περιόδου. Η πληρέστερη μελέτη όλου αυτού του υλικού είναι βέβαιο ότι θα φέρει στην επιφάνεια όλη την ποικιλία των γεωγραφικών ενδιαφερόντων μιας εποχής που χαρακτηριζόταν από έντονες γεωπολιτικές, κοινωνικές και ιδεολογικές ανακατατάξεις.

Ταυτότητα έρευνας

Το πρόγραμμα *Ελληνομνήμων* πραγματοποιείται στο *Εργαστήριο Ηλεκτρονικής Επεξεργασίας Ιστορικών Αρχείων* του τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών και χρηματοδοτείται από τη Eurobank.

Για τη δημιουργία της ψηφιακής βιβλιοθήκης *Ελληνομνήμων* και της *Βάσης Δεδομένων Ελληνικών Επιστημονικών και Φιλοσοφικών Χειρογράφων* εργάστηκαν οι ακόλουθοι ερευνητές:

- Επιστημονικός υπεύθυνος: Κώστας Γαβρόγλου
- Υπεύθυνος τεχνολογικού σχεδιασμού: Δημήτρης Διαλέτης
- Υπεύθυνος συντονισμού ομάδων εργασίας: Γιάννης Χριστιανίδης
- Υπεύθυνος έρευνας για

τον εντοπισμό και την οργάνωση έντυπου και χειρόγραφου υλικού: Μανώλης Πατηνιώτης

- Έρευνα χειρογράφων: Ελένη Αντζουλάτου και Γεωργία Σηψή

Η ηλεκτρονική επεξεργασία του ψηφιοποιημένου υλικού και η καταχώριση των δεδομένων έγινε από τους συνεργάτες του προγράμματος: Αγγελική Αντωνιάδου, Παναγιώτη Παπούλια, Παναγιώτη Πεφάνη και Βάσω Φαζού.

Επίσης, σε όλες τις φάσεις του έργου συνεργάστηκαν μεγάλος αριθμός προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών του τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης.

Τα ονόματα των φοιτητών καθώς και όλες οι σχετικές με το πρόγραμμα πληροφορίες βρίσκονται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.uoa.gr/dhps/hellinomnimon.

ΕΡΓΑ ΜΕ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ
ΥΛΗ ΤΗΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

Αλεξανδρίδης Δημήτριος (1760/1784-1830/1851)

1. Αμπουλφέδα Ισμαήλ Βασιλέως Απαμείας, εκ των Γεωγραφικών πινάκων περιγραφή (Βιέννη, 1807)
2. Δύο πίνακες γεωγραφικοί (Βιέννη, 1807)

Γαζής Άνθιμος (1758-1828)

3. Πίναξ γεωγραφικός της Ελλάδος (Βενετία, 1807)
4. Πίναξ γεωγραφικός της Ευρώπης (Βενετία, 1807)
5. Πίναξ γεωγραφικός της Ασίας (Βενετία, 1807)
6. Πίναξ γεωγραφικός της Αφρικής (Βενετία, 1807)
7. Πίναξ γεωγραφικός της Αμερικής (Βενετία, 1807)

Δημητρίου Θωμάς

8. Χειραγωγός Έμπειρος της Πραγματείας (Βιέννη, 1809)

Ζαφαράνας Σπυρίδων (περ. 1770 - περ. 1830)

9. Του ναυκλήρου Εφημερινή εις το πέλαγος πράξις (Κωνσταντινούπολη, 1803)

Θεοτόκης Νικηφόρος (1731/1736-1805)

10. Στοιχεία Γεωγραφίας (Βιέννη, 1804)

Καπετανάκης Κυριάκος και Μανουήλ (περ. 1780 - περ. 1830)

11. Α.Χ. του Γασπάρεως ο νέος μεθοδικός σχολαστικός Άτλας (Βιέννη, 1808)
12. Περί της μεθοδικής παραδόσεως της Γεωγραφίας (Βιέννη, 1808)
13. Εισαγωγή γενική της Γεωγραφίας, τόμος Α' (Βιέννη, 1816)
14. Εισαγωγή γενική της Γεωγραφίας, τόμος Β' (Βιέννη, 1816)
15. Σχολαστική Γεωγραφία (Βιέννη, 1808)

Κεφαλάς Νικόλαος (1763/1770-1846/1850)

16. Χάρτα ναυτική συμμαζωμένη του πρώτου μέρους της Μεσογείου Θαλάσσης (Παρίσι, 1818)
17. Χάρτα ναυτική συμμαζωμένη του δευτέρου μέρους της Μεσογείου Θαλάσσης (Παρίσι, 1818)

Κοκινάκης Κωνσταντίνος (1781-1831)

18. Ιστορίας του εμπορίου επιτομή (Βιέννη, 1809)

Κοραής Αδαμάντιος (1748-1833)

19. Στράβωνος Γεωγραφικών βιβλία επτακαίδεκα, τόμος Α' (Παρίσι, 1815)
20. Στράβωνος Γεωγραφικών βιβλία επτακαίδεκα, τόμος Β' (Παρίσι, 1817)
21. Στράβωνος Γεωγραφικών βιβλία επτακαίδεκα, τόμος Γ' (Παρίσι, 1817)
22. Στράβωνος Γεωγραφικών βιβλία επτακαίδεκα, τόμος Δ' (Παρίσι, 1819)

Κύριλλος, μητροπολίτης Αδριανουπόλεως (μέσα 18ου αι.)

23. Πίναξ χωρογραφικός της Μεγάλης Αρχισατραπίας του Ικονίου (Βιέννη, 1812)

Κωνσταντίνου Γεώργιος (περ. 1730-περ. 1790)

24. Παγκόσμιος Ιστορία της Οικουμένης (Βενετία, 1759)

Κώπας Γεράσιμος (1778-1832)

25. Πίναξ της κλίσεως του Ηλίου (Κωνσταντινούπολη, 1816)

Μελέτιος, Μητροπολίτης Αθηνών (Μιχαήλ) (1661-1714)

26. Μελετίου Γεωγραφία παλαιά και νέα, τόμ. Ι (Βενετία, 1807)
27. Μελετίου Γεωγραφία παλαιά και νέα, τόμ. ΙΙ (Βενετία, 1807)
28. Μελετίου Γεωγραφία παλαιά και νέα, τόμ. ΙΙΙ (Βενετία, 1807)
29. Μελετίου Γεωγραφία παλαιά και νέα, τόμ. ΙV (Βενετία, 1807)

30. Επιτομή Γεωγραφίας (Βενετία, 1728)

Μοισιόδαξ Ιώσηπος (1725/1730-1800)

31. Θεωρία της Γεωγραφίας (Βιέννη, 1781)

Νοταράς Χρυσάνθος (1660/1663-1731)

32. Πίναξ Γεωγραφικός της τε πάλαι και νέας απάσης εγνωσμένης Γης (Πάδοβα, 1700. Συνέκδοση στον τρίτο τόμο της Οδού Μαθηματικής και στην Εισαγωγή εις τα Γεωγραφικά και Σφαιρικά)
33. Εισαγωγή εις τα Γεωγραφικά και Σφαιρικά (Παρίσι, 1716)
34. Ιστορία και Περιγραφή της Αγίας Γης και της Αγίας Πόλεως Ιερουσαλήμ (Βενετία, 1728)

Παντελής Νικόλαος

35. Θεωρητικο-πρακτική Ναυτικής Ερμηνείας, τόμος Α' (Βενετία, 1802)
36. Θεωρητικο-πρακτική Ναυτικής Ερμηνείας, τόμος Β' (Βενετία, 1802)

νεία, τόμος Β' (Βενετία, 1802)

Παπαδόπουλος Νικόλαος (1769-1820)

37. Ερμαθίνη, ήτοι Εμπορική Σπουδή (Βενετία, 1815)
38. Λεξικόν Εμπορικο-γεωγραφικόν, Μέρος Α': Α-Β (Βενετία, 1816)
39. Λεξικόν Εμπορικο-γεωγραφικόν, Μέρος Β': Γ-Κ (Βενετία, 1817)
40. Λεξικόν της Εμπορικής Ύλης, Μέρος Α': Α-Κ (Βενετία, 1815)
41. Λεξικόν της Εμπορικής Ύλης, Μέρος Β': Λ-Ω (Βενετία, 1815)

Πύρρος Διονύσιος (1774/1777-1853)

42. Γεωγραφία Μεθοδική απάσης της Οικουμένης (Βιέννη, 1818)

Ραζής Δημήτριος (περ. 1760-1820)

43. Γεωμετρία νέα τάξει και μεθόδω (Βενετία, 1787)

Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798)

44. Επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως (Βιέννη, 1796)

45. Χάρτα της Ελλάδος (Βιέννη, 1797)

Ρώμπαπας Θανάσης (περ. 1780 - περ. 1840)

46. Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης, τόμος Α' (Βονωνία, 1806)
47. Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης, τόμος Β' (Βονωνία, 1806)

Σταγειρίτης Αθανάσιος (περ. 1780-περ. 1840)

48. Ηπειρωτικά, ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου (Βιέννη, 1819)

Φατζέας Γεώργιος (περ. 1710-περ. 1780)

49. Γραμματική Γεωγραφική, τόμος Α' (Βενετία, 1760)
50. Γραμματική Γεωγραφική, τόμος Β' (Βενετία, 1760)
51. Γραμματική Γεωγραφική, τόμος Γ' (Βενετία, 1760)

Φιλιππίδης Δανιήλ (1750/1758-1832)

52. Γεωγραφία νεωτερική (Βιέννη, 1791)
53. Γεωγραφικόν της Ρουμουνίας, τόμος Α' (Λειψία, 1816)
54. Γεωγραφικόν της Ρουμουνίας, τόμος Β' (Λειψία, 1816)

Αγνωστων συγγραφέων

55. Ζυγόμετρον ήτοι τα ζυγία και μέτρα διαφόρων εμποριών (Βενετία, 1746)
56. Διδασκαλία εντελής συστηματική απάσης της Εμπορικής Επιστήμης (Ιάσιο, 1817)
57. Των Παίδων η Γεωγραφία (Μελίτη, 1832)